
<https://doi.org/10.18778/1644-857X.20.01.11>

MAŁGORZATA KARKOCHA

UNIWERSYTET ŁÓDZKI / UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

 <https://orcid.org/0000-0002-7747-949X>

Nieznane źródło do dziejów parafii w Małogoszczu (inwentarz kościelny z 1786 roku)

ABSTRACT

Unknown source for the history of the Małogoszcz parish (the church inventory of 1786)

The parish under the invocation of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Małogoszcz (the Świętokrzyskie province) is one of the oldest in the Kielce diocese. It was erected in the first half of the 12th c., and in 1342 was lavishly endowed by the King Casimir the Great. From the beginning of the 14th c. it was part of the Kurzelów archdeaconry of the Gniezno archdiocese, and three centuries later it became the seat of the deanery. The first, wooden parish church was burnt down by the Tatars in 1259. Little is known about the second one. The present, stone temple was built at the end of the 16th c. in the Renaissance style by the priest Jakub Bieda Chrostkowic. This priest founded two other churches in Małogoszcz: branch church dedicated St. Stanislaus on the Babinek hill (now a cemetery one, being in a ruin) and the hospital church of St. Cross (not preserved).

The basis for the edition of the source (placed at the end of the article) is the inventory of the parsonage of 1786 from the collections of the Diocesan Archives in Kielce. This manuscript has not been previously published or exploited by historians. It describes a presbytery, a manor house, the farm buildings, a brewery, two inns, and also lists livestock and dead stock. This source significantly enriches our knowledge about the Małogoszcz parish in Old Poland period.

Keywords: Małogoszcz parish, church inventory, source edition, 1786

STRESZCZENIE

Parafia pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Małogoszczu (woj. świętokrzyskie) należy do najstarszych na terenie diecezji kieleckiej. Została erygowana w pierwszej połowie XII stulecia, a w 1342 r. hojnie uposażona przez Kazimierza Wielkiego. Od początku XIV w. wchodziła w skład archidiakonatu kurzelowskiego archidiecezji gnieźnieńskiej, trzy stulecia później stała się zaś siedzibą dekanatu. Pierwszy, drewniany kościół parafialny został spalony przez Tatarów w 1259 r. O drugim niewiele wiadomo. Obecna, murowana świątynia została wzniesiona pod koniec XVI w. w stylu renesansowym przez ks. Jakuba Biedę Chrostkowica. Z fundacji tego duchownego powstały w Małogoszczu także dwa inne kościoły: filialny pw. św. Stanisława na wzgórzu Babinek (obecnie cmentarny, w ruinie) i szpitalny pw. św. Krzyża (niezachowany).

Podstawę edycji źródła (zamieszczonego na końcu artykułu) stanowi inwentarz plebanii z 1786 r., przechowywany w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Kielcach. Rękopis ten nie był wcześniej publikowany ani wyzyskiwany przez historyków. Opisano w nim plebanię, folwark, zabudowania gospodarcze, browar, dwie karczmy, wyszczególniono żywy i martwy inwentarz. Źródło to w istotny sposób wzbogaca naszą wiedzę o parafii małogoskiej w czasach staropolskich.

Słowa kluczowe: parafia Małogoszcz, inwentarz kościelny, edycja źródłowa, 1786 rok

Rzymskokatolicka parafia pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Małogoszczu należy do najstarszych i najbardziej znaczących na terenie diecezji kieleckiej. Odznacza się ponadto burzliwą, bogato udokumentowaną źródłowo historią. Małogoszcz, jako leżący na trasie z Łęczycy do Sandomierza i Krakowa, a potem z Warszawy do Krakowa, był często odwiedzany przez królów polskich (gościli tu m.in. Kazimierz Wielki, Władysław Jagiełło, Stefan Batory czy Stanisław August Poniatowski), jak również inne znamienitości, wśród których nie zabrakło kobiet (w 1140 r. przebywała tu ks. Salomea, wdowa po Bolesławie Krzywoustym, a w 1273 r. bł. Kunegunda, księżna krakowska i sandomierska). W 1655 r. maszerował przez miasto na czele swych wojsk Karol X Gustaw, a w 1702 r. inny szwedzki monarcha – Karol XII kwaterował na plebanii. Małogoszcz był także miejscem zaciętych walk w czasie insurekcji 1863 r.¹ Na cmentarzu parafialnym znajduje się wspólna mogiła poległych w boju powstańców (175 osób) oraz grób ich dowódcy – kpt. Stanisława Jaszowskiego. Spoczęli tu też dwaj oficerowie z czasów insurekcji kościuszkowskiej:

¹ Por. ostatnio: C. Jastrzębski, *Bitwa pod Małogoszczem 1863*, Małogoszcz 2013.

gen. Jan Grochowski i gen. Józef Wodzicki. Przykłady na historyczność i wagę tej parafii można by mnożyć². Mimo niebagatelnej roli, jaką odegrała ona zarówno w życiu społeczności lokalnej, jak i w dziejach narodu polskiego, parafia małogoska nie doczekała się dotąd własnej monografii. Tym bardziej więc zachodzi potrzeba publikowania wszelkiego rodzaju źródeł (zwłaszcza z okresu staropolskiego, dla którego przepadło *gros* dokumentów kościelnych z terenu dawnego archidiakonatu kurzelowskiego), przybliżających jej bogatą i niełatwą momentami historię³.

Erygowana w pierwszej połowie XII w., parafia małogoska została hojnie uposażona przez króla Kazimierza Wielkiego w 1342 r. Monarcha za zasługi dla kraju darował miejscowemu plebanowi Janowi (i jego następcom) zachodnią część miasta, rozległy kompleks gruntów od cmentarza do rzeki Pierzchnicy (*vel* Pierzchnianki) oraz wieś Popowice. Nadanie uzupełnione zostało cłem z Małogoszcza, Kurzelowa i Chęcín, a także dwoma świątynikami z tutejszych mieszczan do obsługi kościoła. Od tego czasu beneficjum małogoskie zaliczane było do bardziej intratnych, a ponieważ było kolacji monarszej, przeważnie otrzymywali je wysocy dygnitarze duchowni. O zamożności parafii świadczy również fakt, że obejmowała ona swym zasięgiem stosunkowo rozległy obszar⁴,

² Więcej w tym temacie por. J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskiem*, Marjówka 1930 (reprint: Kielce 2000), s. 105 i n.

³ Przedmiotem edycji źródłowych były dotąd: sumariusz parafii małogoskiej w 1792 r., protokół wizytacji dziekańskiej z 1830 r. oraz inwentarz *fundi instructi* z 1856 r. Por. M. Karkocha, *Uposażenie parafii Małogoszcz w świetle sumariusza z 1792 r.*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, R. XV, nr 1, s. 249–276; eadem, *Opis wizyty dziekańskiej kościoła parafialnego w Małogoszczu z roku 1830*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, R. XV, nr 2, s. 261–283, <https://doi.org/10.18778/1644-857X.15.02.09>; eadem, *Wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego w Małogoszczu w świetle inwentarza z 1856 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 1, s. 325–362, <https://doi.org/10.18778/1644-857X.16.01.10>; eadem, *Opis probostwa w Małogoszczu z 1856 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2018, R. XVII, nr 1, s. 143–170, <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.01.07>; eadem, *Prebenda św. Anny w Małogoszczu w połowie XIX stulecia*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2018, R. XVII, nr 2, s. 269–284, <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.02.11> (= *St. Anne's prebend in Małogoszcz in the mid-nineteenth century*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2018, R. XVII, nr 3, s. 271–286, <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.03.11>).

⁴ Początkowo miasto Małogoszcz i osiem wsi (Bolmin, Cieśle, Gnieździska, Leśnica, Popowice, Skorków, Zajączków, Ruda Zajączkowska), od XVI w. także dwór Lasochów. W 1574 r. w Bolminie erygowana została odrębna parafia. Pozostałe miejscowości należały do małogoskiego okręgu parafialnego jeszcze w XIX w.

a w XVIII w. jej rządcy mieli swoich koadiutorów, tj. pomocników z prawem następstwa po zawakowaniu beneficjum⁵.

Murowany kościół parafialny, służący wiernym do dziś, został wzniesiony w latach 1591–1595 r. z fundacji ks. Jakuba Biedy Chrostkowica (Chrostkowicza, Chrostka) (1560–1630), miejscowego mansjonarza, późniejszego proboszcza i dziekana małogoskiego⁶. Konsekrował go w 1595 r. biskup chełmiński i wieczysty administrator diecezji pomezkańskiej, a uprzednio pleban w Małogoszczu – ks. Piotr Tylicki (1543–1616)⁷. Jest to budowla orientowana, jednonawowa, z wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Od północy do prezbiterium przylega zakrystia i niewielki skarbczyk, a do nawy kaplica pw. Matki Boskiej Różańcowej oraz pięcioboczna przybudówka z kruchtą w przyziemiu i składzikiem na piętrze. Po przeciwnej stronie znajduje się kaplica dedykowana św. Annie, a od zachodu masywna czworoboczna wieża, wzniesiona w 1624 r. W drugiej połowie XVIII stulecia świątynia, niemająca

---

Por. M. Karkocha, *Opis probostwa w Małogoszczu...*, s. 147 i 155–156 (tabela); eadem, *Opis wizyty dziekańskiej...*, s. 267.

⁵ J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 116–117, 262; E. Kosik, *Parafia małogoska*, [w:] *W kasztelańskim Małogoszczu. Monografia historyczno-gospodarcza Małogoszcza i okolicy*, red. E. Kosik, Kielce 1994, s. 60–61; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *Miasto i gmina Małogoszcz*, Kielce 2006 (seria: Dzieje i zabytki małych ojczyzn, red. R. Mirowski), s. 118–119; M. Rawita-Witanowski, *Dawny powiat checiński*, z ilustracjami prof. J. Olszewskiego, oprac. D. Kalina, Kielce 2001, s. 104, 108.

⁶ Poszczególne etapy budowy i wyposażania świątyni poświadczają liczne tablice inskrypcyjne. Por. *Corpus inscriptionum Polinae*, t. I (*Województwo kieleckie*), red. J. Szymański, z. 2 (*Jędrzejów i region jędrzejowski*), wydała, wstępem i komentarzem opatrzyła B. Trelińska, Kielce 1978, s. 100–108 (nr 97–108). Na temat ks. Chrostkowica por. J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 214–231; M. Rawita-Witanowski, *op. cit.*, s. 109–119; E. Kosik, *Chrostowice z Małogoszcza*, „*Nasza Przyszłość*” 1973, R. XL, s. 176–181; idem, M. Paulewicz, *Budowniczy Małogoszcz* *Jakub Bieda Chrostkowicz*, [w:] *W kasztelańskim Małogoszczu...*, s. 67–70.

⁷ Wzmiankuje o tym np. inwentarz kościoła i parafii z 1856 r. (por. M. Karkocha, *Opis probostwa w Małogoszczu...*, s. 150–151), a potwierdza tablica inskrypcyjna umieszczona w prezbiterium na ścianie północnej (por. *Corpus inscriptionum...*, s. 102, nr 99; M. Karkocha, *Epigrafika w Małogoszczu XVI–XVIII w.*, „*Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica*” 2015, nr 95, s. 25–26 oraz il. 2 na s. 30). Biogram P. Tylickiego: L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. II (*Biskupi krakowscy*), Kraków 1852, s. 162–169; B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. I, Kraków 1998, s. 520–521; S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, *Poczet biskupów warmińskich*, Olsztyn 1994, s. 125–127; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999*, Warszawa 2000, s. 458.

wówczas zachodniej kruchty (dobudowana w 1894 r.)⁸, znajdowała się w złym stanie technicznym. W dokumencie z 1779 r. czytamy: „A że i reperacja kośc. zachodzi przez upadającą dachówkę i pogniłe krokwy, zaczym ta od dyspozycji JWX. kanclerza ma zawisnąć, o której jednak tenże JWX. kanclerz zaradzić jak najprędzej obliguje się, aby w ruinę nie szedł kościół. Interea dla uniknięcia jesiennych niepogód, aby zacieki nie rujnowały sklepień i murów *do reszty (!)*”⁹. Remont generalny świątyni parafialnej został przeprowadzony dopiero w latach 1796–1800. Wymieniono wówczas zniszczoną więźbę dachową i położono nową dachówkę, dokonano też reperacji sklepień. Dzięki temu nie podzieliła ona losu kościoła szpitalnego pw. św. Krzyża, który popadł w ruinę i został rozebrany w XIX stuleciu¹⁰.

Pod względem kościelnym parafia małogoska przynależała do archidiecezji gnieźnieńskiej, a po utworzenia archidiaconatu kurzelowskiego na początku XIV w. znalazła się w jego granicach. Około 1604 r. Małogoszcz stał się siedzibą dekanatu liczącego 15 parafii (Bolmin, Chełmce, Chęciny, Cierno, Grzymałków, Kozłów, Krasocin, Łopuszno, Małogoszcz, Mnin, Mniów, Rembieszyce, Strawczyn, Węgleszyn i Złotniki). Do połowy XVIII stulecia dziekanami byli na ogół proboszczowie małogoscy, natomiast w późniejszym czasie funkcję tę sprawowali przeważnie kanonicy kurzelowscy¹¹.

Podstawa wydania

Przedmiotem edycji źródłowej jest najstarszy znany mi inwentarz parafii małogoskiej (i prawdopodobnie najstarszy zachowany), spisany 20 czerwca 1786 r. Dokument nie był wcześniej publikowany ani wyzyskiwany przez historyków. Przechowywany jest w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Kielcach, w poszycie za tytułowanym *Małogoszcz. Dokumenty różne z XIX wieku (luzem, nieuporządkowane)*, oznaczonym sygnaturą IIPM-I/6. Jest to rękopis w języku polskim, liczący sześć kart formatu zbliżonego do

⁸ J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 118–119; E. Kosik, *Parafia małogoska...*, s. 63; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *op. cit.*, s. 176–177; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III (*Województwo kieleckie*), red. J.Z. Łoziński, B. Wolff, z. 3 (*Powiat jędrzejowski*), oprac. T. Przykowski, Warszawa 1957, s. 18.

⁹ Cyt. za: J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 262.

¹⁰ *Ibidem*, s. 263–264; E. Kosik, *Parafia małogoska...*, s. 66.

¹¹ J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 162–163; E. Kosik, *Parafia małogoska...*, s. 59, 63–65.

A4, obustronnie zapisanych i pierwotnie niepaginowanych (obecnie k. 33–38). Z dopisku na ostatniej karcie można wnioskować, że inwentarz został sporządzony w związku z przejściem probostwa i wsi Popowice w maju 1787 r. w trzyletnią dzierżawę przez Kajetana Zakrzewskiego, cześnika braclawskiego, dziedzica Lipnika i Lipniczki w dawnym powiecie sandomierskim¹². Dokument podpisali i uwierzytelnili swoimi pieczęciami ks. Ignacy Józef Malczewski h. Tarnawa (1749–1809)¹³, doktor obojga praw i miejscowy proboszcz, oraz wspomniany Zakrzewski. Należy dodać, że lektura omawianego źródła nie należała do łatwych zarówno z powodu cech pisma (kursywna forma, z licznymi ozdobnikami), jak i złego stanu zachowania samego dokumentu (szereg ubytków w tekście spowodowanych poplamieniami, wyblakłym atramentem czy niefachową oprawą kart) i gdyby nie pomoc osób trzecich, zaniechałabym próby jego odczytu¹⁴.

Metoda wydawnicza

Edycja inwentarza została przygotowana na podstawie instrukcji wydawniczej dla źródeł nowożytnych, opracowanej przez Kazimierza Lepszego¹⁵, z pewnymi jednak modyfikacjami. Stosownie do dominującej ostatnio w tego typu wydawnictwach tendencji nie dokonano pełnej modernizacji pisowni wyrazów staropolskich, zachowując ich cechy językowe. Bez zmian pozostawiono zatem końcówki: -emi, -yma, jak również charakterystyczne staropolskie oboczności językowe: „kumin” – komin, „probocztwo” – probostwo, „wszedzsy” – wszedłszy, „żena” – żona itp. Uwspółcześiono pisownię wielkich i małych liter oraz poprawiono interpunkcję. Uzupełniono tekst o znaki diakrytyczne jak: „ć”, „ń”, „ś”, „ź”, „ż”, niekiedy „ę”. Samogłoski „i”, „y” oraz spółgłoskę „j” oddano zgodnie z dzisiejszą praktyką (np. „iest”, „lewey”, „staynia” zamieniono na

¹² Potwierdza to ks. Jan Wiśniewski (*op. cit.*, s. 264), podając, że Zakrzewski dzierżał miejscowe beneficjum za 4500 zł rocznie. W roku 1790 dzierżawa została przedłużona na kolejne trzy lata za 4000 zł rocznie.

¹³ Informacje biograficzne o tym kapłanie: *ibidem*, s. 262–266. Dodajmy na marginesie, że zachował się inwentarz *fundi instructi* z 1810 r., spisany po śmierci ks. Malczewskiego (Archiwum Diecezjalne w Kielcach, Małogoszcz. Akta dokumentów kościoła parafialnego w Małogoszczu od 1709 r., sygn. IIPM-1/2, k. 53–73v).

¹⁴ Serdecznie dziękuję mojej siostrze, mgr Agnieszce Kraus i mamie, Mariannie Karkosze za nieocenioną wręcz pomoc w odczytaniu publikowanego rękopisu.

¹⁵ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

„jest”, „lewej”, „stajnia”). Podwojone głoski „ss” zastąpiono pojedynczymi (m.in. w wyrazach „lassy”, „possessor”, „wssiew”). Znak „ó” zastosowano według obecnych reguł pisowni, a literę „x” transkrybowano przez „ks” (np. w zapożyczonym z języka łacińskiego słowie „excypować”). W edycji pominięto wyraz powtarzający się z poprzedniej strony w podstawie źródłowej oraz zmodernizowano i ujednolicono zapis jednostek monetarnych. Wyrazy, które odbiegają od współczesnej pisowni, a nie zostały poprawione przez wydawcę, opatrzone skróconym *sic* w nawiasie kwadratowym [s] dla upewnienia czytelnika o zgodności tekstu wydanego z podstawą. W takich samych nawiasach umieszczono paginację rękopisu, rozwiązano skróty i daty, a także dopisano opuszczone przez pisarza litery. W przypisach tekstowych zamieszczono uwagi odnoszące się do postaci zewnętrznej i brzmienia podstawy źródłowej. W przypisach rzeczowych objaśniono wzmiankowane osoby i miejscowości oraz trudniejsze terminy. Zachowano podkreślenia i układ tekstu jak w oryginale.

TEKST ŹRÓDŁOWY

Inwentarz probocztwa małogoskiego na gruncie zweryfikowany i spisany dnia 20 miesiąca czerwca R[ok]u Pańskiego 1786

Oryg.: Archiwum Diecezjalne w Kielcach, Małogoszcz. Dokumenty różne z XIX wieku (luzem, nieuporządkowane), sygn. IIPM-I/6, k. 33–38.

[k. 33] Z przyjscia [?] od ulicy miejskiej są wrota tarciczne nowe w okapie nowym, z furtką o trzech wschodkach tarciczną nową, na zawiasach, hakach, z wrzeciędzem i skoblami żelaznemi, alias z klamką żelazną, wrotami na kunach żelaznych, z wrzeciędzem i z skoblami takimież [s]. Nad tą bramą i nad furtką nowo wystawioną jest daszek gontami pobity z dwiema stybrami drewnianemi.

Stajnia przy tej bramie murowana pod gontami, z żłobami, z drabinami i z podłogą, miejscami reparacji potrzebuje, bez powały. W tej stajni jest komórka z drzwiczkami na zawiasach i hakach,

z wrzeczadzem i z skoblami żelaznemi, do tej stajni są drzwi tarciczne na zawiasach i hakach żelaznych, z wrzeczadzem i skoblami żelaznemi.

Chlewy przed browarem

Idąc do browaru, po prawej stronie tego chlew z drzewa postawiony w słupy, na przyciesiach¹⁶ sosnowych, partem gontami pobity, partem snopkami posyty, do którego drzwi dwoje na biegunach drewnianych, z wrzeczadzami i skoblami żelaznemi. W tym zabudowaniu jest wołownia na bydło kamie[nna] z żłobem, z drobiną na podłodze. Item¹⁷ mostków dwa przed tym chlewem z dylów dane, dobre. Od browaru po lewej stronie ciągnie się parkan w słupach z dylów od ulicy miejskiej, otaczający dziedziniec, czyli plac jurysdykcji proboszczowskiej^a.

Między tym parkanem jest karmnik duży pod gontami z dylów w słupy, na palikach postawiony. Oraz i chlew dla trzody przeforsztowany¹⁸, z korytami, z wózkami [?], z podłogami, bez powały. Drzwi dwoje na biegunach drewnianych, w jednych wrzeczadz z dwoma skoblami żelaznemi; do tego karmnika jest mostek dobry z dylów dany.

Browar

Z drzewa sosnowego w kostkę pod topór obrabianego, w węgly postawiony, gontami pobity, z kominem wielkim od fundamentów murowany, w górze na stagach wałkami z gliną pleciony, na dach wywiedziony, z kapą z cegły wymurowaną.

Wchodząc do browaru, są drzwi tarciczne na zawiasach, hakach żelaznych, z wrzeczadzem, z skoblami i z klamką takimież do sieni. Z sieni do gorzelni są drzwi tarciczne na zawiasach, hakach żelaznych, z klamką takąż. W tej gorzelni jest okien trzy w ramach, w których brakuje szyb pięciu. Posadzka do słodów ruszczania z cegły, reparacji miejscami potrzebuje. Ry[k. 33v]n[n]a od rumice [?] w ziemi z wiekiem dobra, druga ryn[n]a od kazkiej zalewnej pod przycies dana dobra.

^a Następuje fragment tekstu wymazany ręką autora.

¹⁶ Przycies – podwalina ściany drewnianej.

¹⁷ Item (łac.) – wyszczególnienie, punkt.

¹⁸ Przuforsztowany – przepierzony, przegrodzony.

W tej gorzelnii jest izdebka dla pisarza z kominkiem, nalepą z piecem otynkowanym, wszystko z kamienia murowane. Ta izdebka z powalą bez podłogi, do której drzwi na zawiasach i hakach, z wrzeciędzmem i skoblami żelaznymi. Okno jedno dobre z okiennicą z izde[b]kiej zasuwana. Przez [b] idąc do szusznarni, są drzwi na zawiasach, hakach z haczykiem, skoblami i z klamką żelaznymi. W tej szusznarni jest piec do suszenia słodów z kamienia murowany, cegłą sklepiiony, z lasami¹⁹. Item skrzynia, czyli sąsieć wielki na surowce z przegrodą, u którego drzwiczki bez zawias[ów], z wrzeciędzmem i hakami, skoblami żelaznymi. Studnia przy browarze z wiadrem dobra.

Statki browarne

Kocioł piwny żelazny w kotlinie jeden, garniec nowy wielki miedziany jeden, z pokrzywą i z rurami miedzianymi nowymi, w kotlinie w murowanej z kamienia. Rumica dębowa, na której obręczy żelaznych cztery, jedna. W browarku kadzi^c piwnych jedna duża, dwie pomniejszych N° 3, pod którymi toków dwa na brzęczkę i na piwo. Okno w tym browarku, szyby w drewno oprawne jedno, góra przysworzenia potrzebuje. Item w gorzelnii jest kadka nowa sosnowa do zalewania zboża na słody jedna, miarka do piwa w garnicy pięćdziesiąt jedna. Ko[s]z do chmielu jeden, lej drewniany jeden, nalewek dwie, kotlina druga murowana próżna. Blacha do czeluści²⁰ żelazna jedna, beczek piwnych czterynaście, lagrówek²¹ beczek dwie, konew dębowa nowa o dwu uchach, w której gar[n]cy dziewiętnaście i półspustowa, konewek o jednym uchu dwie, skrobaczka do chędożenia gar[n]ca żelazna jedna, siekiera do gorzelnii dobra jedna, klin żelazny do kłoców łupania jeden, zaciernic²² 6 z wałami, przycierów 2 dobrych.

^b Słowo nieczytelne.

^c W źródle: „kazdzi”.

¹⁹ Lasy (dary) – krata z drutu lub prętów drewnianych, dziurkowana blacha do suszenia słodów. Por. M. Dominikiewicz, *Wyrób piwa*, wyd. 2 na nowo oprac. i powiększone, Łódź–Katowice 1923, s. 48–49; K. Łacny, M. Janczar-Smuga, *Postęp techniczny i technologiczny w produkcji słodów*, „Nauki Inżynierskie i Technologiczne” 2013, nr 4(11), s. 81.

²⁰ Czeluść – otwór w piecu służący do załadunku opału.

²¹ Czyli odleżanego w lodowni, wystalego piwa.

²² Zaciernica – naczynie, w którym dokonuje się zacierania, kadź zacierowa.

Probocztwo

Rezydencja dosyć wspaniała, od fundamentów z kamienia murowana, gontami całe probocztwo pobite. Pod tymże probocztwem jest piwnic trzy, czwarte schowanie dobre. Te piwnice murowane i sklepione z kamienia na wapnie, z trzema kratami krzyżowymi żelaznymi w oknach. Intra²³ kuminów murowanych na dach wyprowadzonych cztery. Z podwórca do sieni dobrej są drzwi nowe futrowane, na zawiasach i hakach fundamentalnych żelaznych, z klamką i zasuwą takiemiż. W tej sieni jest okien dwoje dobrych. W tej sieni jest powała dobra, podłoga kamienna, miejscami poprawienia potrzebuje. Idąc przez sień, na lewej ręce jest schowanie dobre podobne piwnicy, do którego są drzwi tarciczne sparowane na zawiasach, hakach, z zamkiem, kluczem, wrzeciędzem i z skoblami dwiema żelaznymi, z powałą dobrą, bez podłogi. Okno jedno, w którym kwater nie masz, tylko krata drewniana. Legarów dwa. Notandum²⁴ do trzech piwnic jest drzwi troje tarcicznych szaparowanych dobrych stolarską robotą, na zawiasach i hakach gruntowych [?] żelaznych, z wrzeciędzami i skoblami takiemiż do zamykania.

Na prawej stronie, idąc ku schodom, jest izdebka, do której [k. 34] są drzwi tarciczne stolarską robotą na zawiasach, hakach żelaznych, z wrzeciędzem, skoblami, z klamką żelaznymi oraz ab intra²⁵ z haczykami i z dwiema skoblikami do zakładania. W tej izbie okien dwoje dobrych, szyby w drewnie, z powałą i z podłogą. Piec pół ceglany, pół z kafli zielonych z pieczykiem chlebowym ceglany, kominek z cegły murowany kapiasty²⁶.

Z tej izdebki do szpiżarki są drzwi tarciczne stolarską robotą, na zawiasach, hakach, z wrzeciędzem i skoblami żelaznymi. Okno jedno dobre, szyby w drewno oprawne, z podłogą, z powałą tarciczną nową.

Idąc przez sień, jest schodów dwoje z poręczami do góry. Wszedszy na tę górę, jest sień wielka na podłodze, z powałą dobrą tarciczną. W tej sieni okien dwoje w szybach tafłowych, na zawiasach i hakach żelaznych, z werblami²⁷ takiemiż do zawierania kwater.

²³ Intra (łac.) – wewnątrz, w środku.

²⁴ Notandum (łac.) – notując.

²⁵ Ab intra (łac.) – od wewnątrz.

²⁶ Kominek kapiasty – z wielką kapą (okapem), budowany w narożniku pomieszczenia.

²⁷ Werbel – haczyk żelazny.

Z sieni na cmentarz są drzwi tarciczne szparowane, na zawiasach i hakach żelaznych, z zamkiem bez klucza i antaby, tylko rygel ab intra do zasuwania żelazny. Nad temi drzwiami do cmentarza jest okno dobre w ramach, szyby w olów oprawne.

Po prawej stronie, przez sień idąc, jest pokój pierwszy, do którego drzwi malowane szparowane na zawiasach, hakach żelaznych, z zamkiem, z kluczem, z haczykiem i skoblikami ab intra do zakładania. Ten pokój obiciem warszawskim papierowem malowanym^d, z lamperiami takiemiż [e], powała biała malowana, podłoga kwadratowa dobra, okien dwoje dobrych taflowych podwójnych, w ośmiu kwaterach otwierających się, na^f zawiaskach, haczykach, z narożnicami, z haczykami ze skoblikami i z werblami żelaznymi. W tym pokoju jest kominek kapiasty, piec wielki biały dobry. Kafle w niebieskich leniach. Item w framugach jest szaf dwie wielkie z półkami, zamykanych z drzwiami podwójnymi, na zawiasach podwójnych, z zamkami i z kluczami do zamykania.

Pokój drugi poboczny, do którego drzwi malowane szparowane zręcznością z antabą z zamkiem i z kluczem dobrym, na zawiasach i hakach żelaznych. Ten pokój malowany i z powałą taką. Podłoga taflowa dobra. Piec biały wielki kaflowy, w niebieskich paskach, dobry. Kominek szafiasty²⁸ z cegły murowany. Okno jedno dobre z kratą żelazną, z okiennicą podwójną nową, na zawiasach i hakach żelaznych, z szworznikiem²⁹ i z zatyczką żelaznymi. Z tego pokoju są drzwi nowe poboczne w murze wylamane, z futrynami futrowane, na zawiasach, hakach, z zamkiem i z kluczem nowymi, z dwiema haczykami i czterema skoblikami żelaznymi, w przyszłości do alkowego pokoiku. Z tego alkowego są drzwi tarciczne szparowane do prewetu na zawiasach i hakach, z klamką, antabą, z haczykami i skoblikami żelaznymi. W tym przyszłym alkowym posadzka z cegły dobra, powała tarciczna zła.

Ten prewet z drzewka starego w słupy postawiony, gontami pobity dobrymi. Z tego preweta są drzwi poboczne w odrzwiach nowych, na zawiasach, z klamką i zasuwą żelaznymi.

Item z pokoju malowanego są drzwi malowane szparowane do sieni, na zawiasach, hakach żelaznych, z zamkiem, z kluczem,

^d Litera „m” nadpisana nad wierszem.

^e Słowo nieczytelne.

^f Nadpisane nad wierszem.

²⁸ Kominek szafiasty – mający kształt szafy, stawiany w szerokości ściany.

²⁹ Sworzniak – zakończenie bieguny, na którym obraca się skrzydło drzwi.

hantabą dobre[k. 34v]mi, w których jest haczyk z dwiema skoblami w pokoju do zakładania.

Lamus i szufit w nim murowany, do którego drzwi żelazne z zamkiem i z kluczem, z dwiema wrzeczadzami, z czterema skoblami fundamentalnymi żelaznymi do zamykania opatrzony. Futryny i odrzwia drewniane. W tym lamusie jest okno w ramach nowych dobre, z kratą od cementarza żelazną. Posadzka z cegły poprawienia potrzebuje. Przy tym lamusie są schody na górę budynkową opaszone tarcicami, z drzwiczkami, na zawiasach i hakach, z wrzeczadzem i skoblami dwiema żelaznymi. Po prawej stronie, idąc do lamusa, jest kominek w sieni szafiasty, murowany z cegły. Item do pieców pokojowych w sieni są tablatury³⁰ z drzwiczkami na zawiasach żelaznych podwójnych dane, aby się nie dymiło.

Idąc przez sień górną, na lewej ręce są drzwi tarciczne sz[p]arowane na zawiasach, hakach żelaznych, z zamkiem dobrym bez klucza i z antabą do kuchni. W tej kuchni jest okno dobre o dwóch kwatach, na zawiasach i hakach żelaznych, z narożnicami i werblami żelaznymi. Kominek wielki szafiasty z cegły murowany, z powalą i podłogą tarciczną. Przy tej kuchni jest pokoików dwa nowo reformowanych z forsztów³¹, ściany heblowane i szparowane, do tych pokoików drzwi dwoje, do pierwszego nowe szparowane na zawiasach, hakach, z zamkiem i kluczem nowymi, z haczykiem i skoblami dwiema żelaznymi. Do drugiego pokoju są drzwi składane z zamkiem bez klucza, z wrzeczadzem, o jednym skoblu. W tych pokoikach okien dwoje dobrych, kwatery na zawiasach i hakach, z narożnicami żelaznymi i werblami takimiż. Tragarze³² i powała dobra malowana, z podłogami dobrymi tarcicznymi. Kominek z włoska nowo wymurowany z cegły i piecem na chleb nowym z cegły. Piec nowy obydwaj pokoiki grzejący, biały, kaflowy, z niebieskimi kwiatami, na fundamencie murowanym jeden.

Item z pokoju do szpiżarni wielkiej są drzwi malowane na zawiasach i hakach, z wrzeczadzem i skoblami żelaznymi. W tej szpiżarni jest okien dwoje, od spodu tylko do w pół okien szyby, a reszta gontami zaprawione. W tej szpiżarni dwie ściany murowane, a dwie z drzewa n[[§]]go zabudowane. Podłoga nowa z forsztów, powała

[§] Uszkodzenie fragmentu tekstu na skutek niewłaściwego zszywania kart – „nowego”(?).

³⁰ Tablatura – tafla, oprawiona płyta jako ozdobna zasłona.

³¹ Forszty (foszty) – deski podłogowe.

³² Tragarz – gruba belka stropowa biegnąca wzdłuż całej powały.

z dylów wylepienia potrzebuje. Z tej szpiżarni do s[i]onki są drzwi paradne na zawiasach, hakach, z wrzeciędzami i skoblami żelaznymi. W tej s[i]once podłoga i powała tarciczna dobra. Item drugie drzwi do kuchni wyżej wspom[n]ionej górnej na zawiasach, hakach, z wrzeciędzami żelaznymi. Trzecie drzwi z tej sionki na cmentarz poboczne z strony północnej na zawiasach, hakach, z wrzeciędzami i skoblami żelaznymi. Nad temi drzwiami jest okno, szyby wybite, z kratą żelazną. Z tej sionki są schody do kuchni dolnej, nad temi schodami okno złe duże, szyby wytłuczone, z kratą żelazną do kuchni, do której są drzwi na zawiasach, hakach, z wrzeciędzami i skoblami żelaznymi. Drugie item okienko niżej spuszczać się po schodach, bez szyb, z kratką żelazną. Drugie drzwi z kuchni na podwórze, na zawiasach i hakach żelaznych, z zamkiem, z rygłem żelaznym, bez klucza. Ta kuchnia murowana, w której okno duże bez [k. 35] szyb, tylko krata żelazna.

Piwnica w dolnej sieni pod schodami jak kontraktem, tak i inwentarzem ekscypuje się z wódkami remanentowymi jak teraz, tak i na potym J.W. chełmskiego deputata i proboszcza mał[o]go[skiego]³³.

Sad

Naprzeciwko probocztwa z strony południowej z różnemi drzewami [^h], sad ten rozmnożenia potrzebuje, w tym sadzie jest kwater trzy na różne włoszczyzny, ad p[rae]sens³⁴ wszystkie trzy obsiane różnemi nasionami i przed św. Janem Chrzcicielem [24 VI] oplewione. Item i chmiel jest w tym sadzie zupełnie załyczony.

Ten zaś sad miejscem parkanami obwiedziony, miejscem od pola płotami ogrodzony. Do którego jest brama dobra ze wszystkimⁱ w słupach wyrobionych, z podwójnemi wrotniami³⁵ w sztachety robionemi, bratnalami³⁶ przybijane i z furtką takąż, na kunach i czopach, jak wrotnie, tak i furtka żelaznych osadzone, z haczykiem i skoblikami żelaznymi, z wrzeciędzami i z skoblami takież tak z sadu, jako i z podwórca.

^h Dwa wyrazy nieczytelne (rozmazany atrament).

ⁱ Litera „w” nadpisana nad wierszem.

³³ Mowa o ks. Ignacym Józefie Malczewskim.

³⁴ Ad praesens (łac.) – obecnie.

³⁵ Wrotnia (wrótnia) – wrota.

³⁶ Bratnal (bretnal) – gwóźdź o płaskim i dużym łebku.

Folwark

Dawny z drzewa sosnowego na kostkę obrabianego w [j] na przy-
ciesiach postawiony gontami. Komin z gliną wałkami pleciony,
na wierzch wywiedziony, gontami obity. Mostek przed folwarkiem
z dylów dany dobry. Wchodząc do sieni, są drzwi tarciczne na zawia-
sach, hakach, z wrzeciędzami i z skoblami żelaznymi, z klamką
drewnianą. Idąc przez sień, na lewej ręce są drzwi do izdebki tar-
ciczne na zawiasach, hakach, z wrzeciędzami i skoblami żelaznymi
oraz z haczykiem i skoblikami z izby do zakładania. W tej izbie
piec kaflowy zielony, kominek kapiasty, ławek przy piecu dwie,
powała dobra, podłoga reparacji potrzebuje. Okna w ramach dwa
dobre, jedna szyba wybita. Z izdebki są drzwi tarciczne do komory
na zawiasach, hakach, z wrzeciędzami, skoblami żelaznymi. W tej
komorze okno małe, w którym dwóch szyb nie masz, z powałą bez
podłogi, szafa o dwóch półkach jedna. Przez sień do piekarni są
drzwi tarciczne na zawiasach, hakach, z wrzeciędzami i skoblami
żelaznymi. W tej piekarni jest piec murowany z kamienia i piec drugi
chlebowy z kominkiem kapiastym. Okno szyby w drewno oprawne,
w tym oknie brakuje siedmiu szyb. Izba i komora z powałą dobrą
bez podłogi, sień z powałą bez podłogi. Z komory na podwórzec
są drzwi na zawiasach o jednym haku, z kołowrotkiem drewnia-
nym. Od tego folwarku ciągnie się parkan dobry z płatwami³⁷ aż
do browaru. Na tym folwarku z strony południowej dach reparacji
potrzebował, ad p[rae]sens jest zreparowany dobry.

Statki folwarczne

Stę[k. 35v]pa³⁸ jedna, żłób dla krów i żłódek dla cieląt drugi,
dzieża³⁹ chlebowa jedna, skopiec⁴⁰ jeden, siekacz jeden, niecki ka-
pustne jedne, sznury do wycierania sadzy dobre.

^j Słowo nieczytelne (wyblakłe pismo).

³⁷ Płatew – pozioma belka prostopadła do więzarów, podpierająca krokwie.

³⁸ Stępa (moździerz kaszarski) – urządzenie do obłuskiwania i kruszenia ziarna na kaszę.

³⁹ Dzieża – naczynie do rozczywania i mieszania mąki na chleb.

⁴⁰ Skopiec – naczynie z klepek o pojemności do 5 litrów (wiadro), przeznaczone do udoju krów.

Wołownia

Z dylów w słupy postawiona, snopkami poszyta, w szczycie od gumna są [k] z deszczek składane na biegunach drewnianych, z wrzeciędzami i skoblami żelaznymi, bez powały i podłogi, z dwiema przegrodami dla wołów¹ roboczych i dla [m]. W tej wołowni jest żłobów dobrych trzy, drabin dwie. Między wołownią a folwarkiem jest parkanek i [n] reparacji potrzebujące.

Stodoły

Pierwsza stodoła z frontu nowo postawiona na wschód słońca, z drzewa sosnowego kostkowego, pod topór obrabianego, o dwóch zapolach⁴¹ wielkich, snopkami poszyta, od spodu dwiema szarami gontowami pobita, z wrotami tarcicznymi składanymi, na czopach i kunach żelaznych, z wrzeciędzami i skoblami żelaznymi i z zawłokami takiemiż do zamykania jak z frontu, tak i z gumna stodoł.

Druga stodoła wielka o dwóch bojowiskach⁴², o trzech zapolach na zachód słońca dawna, z drzewa sosnowego pod topór na kostkę obrabianego, w węgły postawiona, snopkami poszyta, a od spodu dwiema szarami gontów pobita, z wrotami tarcicznymi dobrymi, na biegunach drewnianych z kunami, z wrzeciędzami, skoblami i zawłokami żelaznymi od pola do zamykania. Te stodoły dwiema kawami⁴³ w kwadrat są zabudowane, z strony północnej ściany od pola są dane w słupach z wozownią, do której są wrota tarciczne dawne składane na biegunach drewnianych, z wrzeciędzami i skoblami żelaznymi. Przy tej wozowni jest komora nowo postawiona na obroki, plewy, zgarniny, do której drzwi tarciczne na zawiasach, hakach, z wrzeciędzami i skoblami żelaznymi, z podłogą, bez powały pod snopkami. Item kawa druga duża na słomy z dylów w słupy postawiona, snopkami poszyta, z strony południowej od pola

^k Słowo nieczytelne – „wrota”(?).

¹ Litera „w” nadpisana nad wierszem.

^m Wyraz nieczytelny.

ⁿ Słowo nieczytelne (rozmażany atrament).

⁴¹ Zapole – część stodoły przeznaczona do składowania zboża.

⁴² Bojowisko – znajdujące się między dwoma zapolami klepisko, służące m.in. do mlócenia zboża.

⁴³ Kawa – daszek na słupach, wystawka do składania drewna, także szopa.

strzałami ściany utwierdzone, oraz i z gumna jest strzała dana. Na tych budynkach częścią kalenice gontami pobite, a częścią z słomy poukładane dobre pod koziołkami.

Szpichlerz

W środku gumna z drzewa sosnowego, w kostkę pod topór obrabianego, dawno postawiony w węgły, pod snopkami z kalenicą, od spodu gontem pobity. Do którego są drzwi tarciczne na zawiasach, hakach, z wrzeciędzem, skoblami żelaznemi, z zamkiem i z kluczem takiemiż.

W tym szpichlerzu jest fas⁴⁴ dwie z wiekami ćwierć miary [°] jedna, strych jeden, miarka dwugarncowa jedna, szufel dwie, młynek do [k. 36] chędożenia zboża z korbami żelaznemi dobry jeden.

Idąc od stodół, jest parkan po lewej ręce do wrót od pola dany [?]. Ten parkan potrzebuje przystawienia i nakrycia płatwami nowemi. Przy tym parkanie jest furtka zabudowana, przy niej wrota składowane na biegunach drewnianych, z wrzeciędzem i skoblami żelaznemi, zawierające się od pola. Od tych wrót ciągnie się płot przez górę aż do chałupy chłopskiej, w której mieszka Stefan zagrodnik, przeszły gorzalany.

Szpichlerz

Drugi w dzie[dzi]ńcu pod górą, ex oppo[sito]⁴⁵ do folwarku, na przyciesach w koło podmurowanych, z drzewa sosnowego pod topór obrabianego, dawny, w węgły postawiony, z karpą nową murowaną na wapnie stwardzony, pod górę gontami pobity, do którego z podwórca są schody nowe. Drzwi tarciczne na zawiasach, hakach, z wrzeciędzem i skoblami żelaznemi, z zasuwą drewnianą, do której klucz żelazny, z podłogą tarciczną, powała z dylów. Schody na górę z drzwiami, z wrzeciędzem i skoblami żelaznemi. W tym szpichlerzu jest sásieków⁴⁶ cztery na zboże z przegrodami z forsztów sosnowych dane.

° Słowo nieczytelne.

⁴⁴ Fasa – naczynie drewniane, stągiew, beczka.

⁴⁵ Ex opposito (łac.) – naprzeciwko, na wprost.

⁴⁶ Sásiek – tu: skrzynia, paka na zboże.

Karczma

Podkościelna dawna z drzewa sosnowego w kostkę obrabianego, w węgły postawiona, z sienią, z izbą i z komorą pod jedną strzechą, [P]tami pobita. Wchodząc do sieni, są wrota pojedyncze na czopach i kunach żelaznych. W tej sieni kumin wielki w stągach drewnianych w belkach osadzone, wałkami słomianymi z gliną pleciony i wytrynkowany na wierzchu, cegłą nadmurowany. Z sieni w prawą rękę są drzwi do izby tarciczne na zawiasach, hakach, z wrzeciędzem i skoblami żelaznymi, [r] z piecem chlebowym z cegły murowany, kominek kapiasty murowany. Stołów dwa, większy i mniejszy, ław trzy przy stołach, przy piecu ławek dwie, szafa na statki szynkarskie jedna. Okna dwa dobre z okiennicami, szyby w drewno poprawne.

W tej karczmie jest piwnica murowana, do niej drzwi z izby składane na zawiasach, hakach, z wrzeciędzem i skoblami żelaznymi. Z izby do komory są drzwi tarciczne dobre na zawiasach, hakach, z wrzeciędzem i skoblami żelaznymi. Ta komora z powalą tarciczną, bez podłogi. W izbie podłoga i powała dobra.

Naczynia w karczmie

Podkościelnej, baryłka na ordynary[j]ną wódkę dębowa, w której gar. 8 k[war]ta jedna, druga baryłka na wódkę przepalaną półpiątogarnkowa⁴⁷ jedna, półgarncówek⁴⁸ drewnianych 3, czwarta blaszana jedna, drewniana jedna, półczwarcie blaszane jedno, kwaterek⁴⁹ blaszanych 3, półkwarcie⁵⁰ blaszane jedno, lejek blaszany 1.

Karczma

Nowo postawiona wie[k. 36v]zna [s] zwana pod Pierzchnicą⁵¹ na Gościńcu Częstochowskim, na przyciesiach sosnowych, z drzewa kostkowego sosnowego pod topór obrabianego, z stajnią wieszna

^p Kilka liter nieczytelnych – „gontami” (?).

^r Wyraz nieczytelny.

^s Wyraz nieczytelny.

⁴⁷ O pojemności cztery i pół garnca (1 garniec = 3,76 litra).

⁴⁸ Naczynie o pojemności pół garnca.

⁴⁹ Naczynie (zwykle blaszane) o pojemności około 1 litra.

⁵⁰ Naczynie o pojemności równej połowie kwarty (1 kwarta = 0,9422 litra).

⁵¹ Pierzchnica – miasto w dawnym powiecie chęcińskim, około 40 km na południowy zachód od Małogoszcza.

z drzewa rznętego pod sznur szparcowanego w ściany. Wierzch z wiązaniami należytemi, z wrotami okładanemi tarcicznymi, na biegunach drewnianych, z wrzeciędzami i skoblami żelaznymi. Item wrota drugie w okapie w tęczą danym, na biegunach drewnianych, z furtką tarciczną, z wrzeciędzami i skoblami jak u wrót, tak i u furtki żelaznymi.

W tej karczmie są dwie izby z dwiema komorami. Drzwi tarciczne stolarską robotą pięcioro, na zawiasach, hakach żelaznych i dwójga drzwi, wrzeciędze i skoble żelazne. Okien troje taflowych, szyby w drewno oprawne z okiennicami dwiema, na zawiasach, hakach i z szworznikami, zatyczkami żelaznymi, o jednym kominie wielkim, wałkami z gliną plecione i wytrynkowany, z którego wierzch cały cegłą nadmurowany i w tych dwóch izbach jest kominków dwa, partem z cegły, partem z kamienia murowane. Powaly tarciczne jak w izbach, taki i w komorach bez podłóg. W izbie szynkowej jest stół i zedel stolarską robotą dobry, z Popowic dany. Ta karczma jest postawiona frontem na południe, z wystawą i z sztybrami⁵² drewnianymi. Pod wystawą jest pięć słupów wyrobionych^t. Stajnia z żłobami, z drabinami, bez powaly i podłogi. Ten budynek i z stajnią wraz jest gontem pobity. Przy tej karczmie zaraz za stajnią na wschód [?] słońca jest studnia nowo wybita i w wodę obfita, drzewem rznętem wycembrowana, z walcem, z wiadrem i z liną konopną do wyciągania wody. Item drabina nowa jest w tej karczmie na górze.

Inwentarz osiadłości poddanych

Jakub zagrodnik	pieszych dni	—"	—	3
Paweł zagrodnik		—"	—	dni —"
Stefan zagrodnik		—"	—	dni —"
Witek zagrodnik		—"	—	dni —"
Antek zagrodnik		—"	—	dni —"
Stach Tracz		—"	—	dni —"

Powinności tycze takowe, sadze w tydzień w kole wycierać we wszystkich na probocztwie kominach i kominkach na folwarku

^t W podstawie wydania: „wyrabionych”.

⁵² Sztyber – słup, belka nośna.

i w browarze gorzelany, pilność mieć powinien o sadzach. Trzodę chlewną od św. Wojciecha [23 IV] do św. Marcina [11 XI] w kolej pasac powinni bez szkody, rosadę wybrać i tę należy mu się zasa-
dzić. Dziesięciny jak młynarz, tak i zagrodnicy nie dają. Ad p[rae]-
sens Wojciech Łataś, młynarz przychodni siedzi na młynie za kon-
traktem, do którego ma i inwentarz opisany. Daje czynszu z młyna
i z gruntu rocznego złp 100 i kapłonów N° 2 wraz z czynszem oddać
powinien. Co się tycze podymnego z młyna, to jest przyłączone do
czynszu. Ten za czynsz wypłaca dwiema ratkami na św. Marcin
N° 3, na św. Jana Chrzciciela 3 i mleć tak do szpiżarni, jako do
browaru co tylko potrzeba powinien bez miarek.

Podymnego na dwie raty, septembrową i marcową, należy się
na rok złp 6. Z kuminów wszystkich, tak z dworskich, jako i z gro-
madzkich, to podymne od[k. 37]daje się do miasta, a P[ano]wie
Burmistrze z odebranego tego podatku obligowani z każdą ratką
kwity dawać.

Notandum od zagrodnika trzydniowego należy się na ratkę złp 2
gr 15, od chałupników i komorników po złp 2. Item oprawy po
łokci sześć wszyscy zagrodnicy z przedziwa dworskiego odważone-
go oprząść, uprać, na kłębki duże i do dworu oddać powinni tę
przedzę. Item i czas poddani odrobiwszy powinne dni, iść powinni
na zarobek za pieniądze do jakowej [^u] roboty rozkaże, a płaca im
takowa należy podług dawnych inwentarzów od kosy za dzień gr 20,
kiedy pójdą z kosami do Popowic. Ponieważ łąką Wielka zwana jest
przyłączona kontraktem W. Dzierżawcy probocztwa małogoskiego,
zaś od siekiery, młocki za dzień po gr 15, od żniwa pszenicznego po
gr 16 podczas żniw, od żyta i jarzyn po gr 15, od plewidła i siano-
grabienia po groszy sześć za dzień gruntowym ludziom.

Ostrzega się niniejszym inwentarzem, aby poddani nic nad
inwentarz nie byli obciążeni, ponieważ to ludzie są wszyscy^w przy-
chodni.

Także parobcy dworscy, którzy mają swoje mieszkania i z żena-
mi, więc powinni odrabiać dzień w tydzień komorny od św. Wojcie-
cha do św. Marcina, i podymnego na rok wytrąca im się z zaszłej
złp cztery.

Gajowy Stach Kosior osadzony na trzydniowej zagrodzie pod
Pierzchnicą w karczmie nowej, aby lasu pilnował wiernie i szcze-
rze. Któremu to gajowemu pańskim ziarnem i bydłem zaorano,

^u Wyraz nieczytelny.

^w Litera „w” nadpisana nad wierszem.

zaprawiono i obsiano tak na zimę, jako i teraz na wiosnę żyta korzec⁵³ jeden, jęczmienia korzec ćwierć jedna, tatarki ćwierci trzy. Ma do tej zagrody przydaną łączkę i ogród. Item jest mu dany instruktarz z opisaniem jego powinności i do tego powinien podymnego płacić wraz z inszemi zagrodnikami na rok złp [y], od dziesięciny jest wolny.

Ogrody dworskie

Jest ogród nowo erygowany pod Babink[i]em⁵⁴ żerdzami w słupach garowanych, w kołach dębowych ogrodzony, w którym znajduje się jarzyny ogrodowy, to jest pasternaku zimowego zagonów 4, marchwie zagonów N° 9, buraków zagonów dwa, maku zagon 1, ziemniaków zagonów 3, grochu białego piechoty⁵⁵ zagonów 2, konopi zagonów 7.

Drugi ogród pod Sabianowem⁵⁶ w koło płotami chruścianami obwiedzony, z przytażem z dylów w słupkach danymi, toż samo i pod Babink[i]em jest przytaż z dylów w słupach dany. W tym ogrodzie jest kapusty zasadzonej zagonów 30 i karpielei⁵⁷ półtora zagona.

Te obydwa ogrody należyce obsiane, kapustą zasadzone, oplewione przed św. Janie według czasu, więc i W.J.Pan Dzierżawca przy operacji w jakowym stanie odbiera, w takowym obligowany oddać.

Statki gospodarskie

Wozów kowanych dobrych z wszystkimi^z potrzebami, z blachami, stosami, z lonami⁵⁸, z zatylnikami⁵⁹, z worazkami [?], z sworzniami, z dysłami okutymi, z wagami okutymi żelazem, jeden koński,

^y Cyfra nieczytelna (wyblakłe pismo).

^z Litera „w” nadpisana nad wierszem.

⁵³ 1 korzec = 32 garnce = 120,6 litra.

⁵⁴ Babinek – wzgórze położone około 800 m na zachód od rynku w Małogoszczu. Obecnie znajduje się tam rozległy cmentarz parafialny.

⁵⁵ Piechota – fasa karłowata nieidąca na tyczki, nazywana też grochem.

⁵⁶ Sabianów – dawniej nazwa zalesionego wzgórza, obecnie jedna z ulic w Małogoszczu.

⁵⁷ Karpiele – rodzaj brukwi.

⁵⁸ Lon (poter) – drewniana zatyczka osi wozu, zabezpieczająca koło przed spadnięciem.

⁵⁹ Zatylnik – deska zamykająca z tyłu wóz.

drugi wołowy N° 2. Do tych wozów spodniarek⁶⁰ 2, drabin kopnych z luśniami⁶¹, z czopami żelaznymi par 2, kołowrotów do tych drabin 2, gnojnic z obartlami⁶² dwie pary.

Pługów dwa dobrych z żelazami płużnemi, z kołkami refowanemi i budowanemi, styków [?] okutyh 8, kurków żelaznych 2, wici do płu[k. 37v]gów żelaznych dwie, radeł z radlicami okuwanemi 4, bron z gwoździemi żelaznymi dobrych para jedna, jarzm^z z wiciami drewnianemi cztery, kosa z skrzyneką i stalicą⁶³ do sieczki jedna dobra, sierpów dobrych 3, sani nowych fornalskich z pieskami 2, sanki bronne nowe 1, kłódek z kluczami dobrych 4, siekier dobrych 2, kłoda⁶⁴ na kapustę dębowa z pokrową [s] i z kamieniami do przyciśnienia 1.

Zaprzeż fornalska

[z] z postronkami para 1, lecarek konny 1, opałka na zgoniny⁶⁵ dobra 1, nosze jedne, dragi pod piwo jedne.

Koni fornalskich

Podjezdek gniady i klacz myszata, z pracej skorej [s] ma zacięgi na oczach, letnie oboje, para jedna.^{aa}

Woły robocze

Wół sady⁶⁶ dawny z dużemi rogami, 2gi gniady [ab].

Item wołów kupiono w Roku Pańskim 1786 na kwietni jarmark w Kielcach 1, sady sami przez się 2, płowy pod brzuchem biały 3,

^z Litera „m” nadpisana nad wierszem.

^z Słowo nieczytelne.

^{aa} Dopisane inną rękę: „Te się odebrały do Popowic ks. mało[goski]”.

^{ab} Słowo nieczytelne (wyblakłe pismo).

⁶⁰ Spodniarka – spodnia deska, dno wozu.

⁶¹ Luśnia – element wozu drabinowego, drewniana podpora – jednym końcem w oś zatknięta, drugim podpierająca drabinę do zboża lub siana.

⁶² Obartel – ruchomy element (kołowrót) na przedniej osi wozu, umożliwiający skręcanie.

⁶³ Stalica – żelazne okucie skrzynek w sieczkarni ręcznej.

⁶⁴ Kłoda – duża beczka.

⁶⁵ Zgoniny – kawałki słomy pocięte w czasie młocki i wyrzucone na zewnątrz młocarni lub oddzielone od ziarna przy wianiu zboża.

⁶⁶ Sady (szady) – szary, siwy, popielaty.

czerwony sam bez się 4, bury bez odmiany, rogi ma pochyłe. Te cztery woły kosztują złp 267, na tych wołach jest powrozów konopnych 6.

Wysiew zboża ozimego i jarego na gruntach
proboszczow[skich] 1786

Żyta wysiano korcy 20 —" — zagonów N^o —" — 1500
 Pszenicy —" — kor. 12 ćwierć 3 miar 2 zagonów N^o —" — 320
 Jęczmienia —" — kor. 13 —" — 1 —" — zagonów N^o —" — 552
 Grochu —" — kor. 1 —" — 2 —" — zagonów N^o —" — 94
 Owsa —" — kor. 22 —" — 2 —" — zagonów N^o —" — 580
 Siemienia konopnego —" — kor. 1 zagonów N^o —" — ^{ac}
 Tatarski —" — kor. 2 zagonów N^o —" — 95
 Zagonów 36 wysiano —" — ćwierć 1, gar. 1, który przed św. Janem oplewiony.

Chałupa przeciwko kościoła na górcie z drzewa sosnowego w węgły postawiona, dranicami pobita do inwentarza nie powinna należyć, tylko dla służących kościelnych ostrzeżę się.^{ad}

Przyłącza się do tego inwentarza ordynaria dla P[a]na Dyspozytora oraz i dla czeladzi folwarcznej, zostawiona na gruncie kwartalna od św. Jana do św. Michała, to jest pszenicy przedni kor. 1 ćw. 1 gar. 2, odzimnej [?] pszenicy ćw. 3 gar. 6, żyta kor. 7, jęczmienia kor. 6, grochu kor. 1 ćw. 1 gar. 4, tatarski kor. 1 ćw. 1 gar. 4. Tę zaś ordynarię kwartalną zostawioną dla szerega czeladzi podczas eksploracji [?] kontraktu obligowany W.J.Pan Posesor dzierżawny tak czeladź, jako i zboże na też czeladź zostawić do św. Michała i dla P. Dyspozytora oddać in natura⁶⁷ zbożem^{ac}.

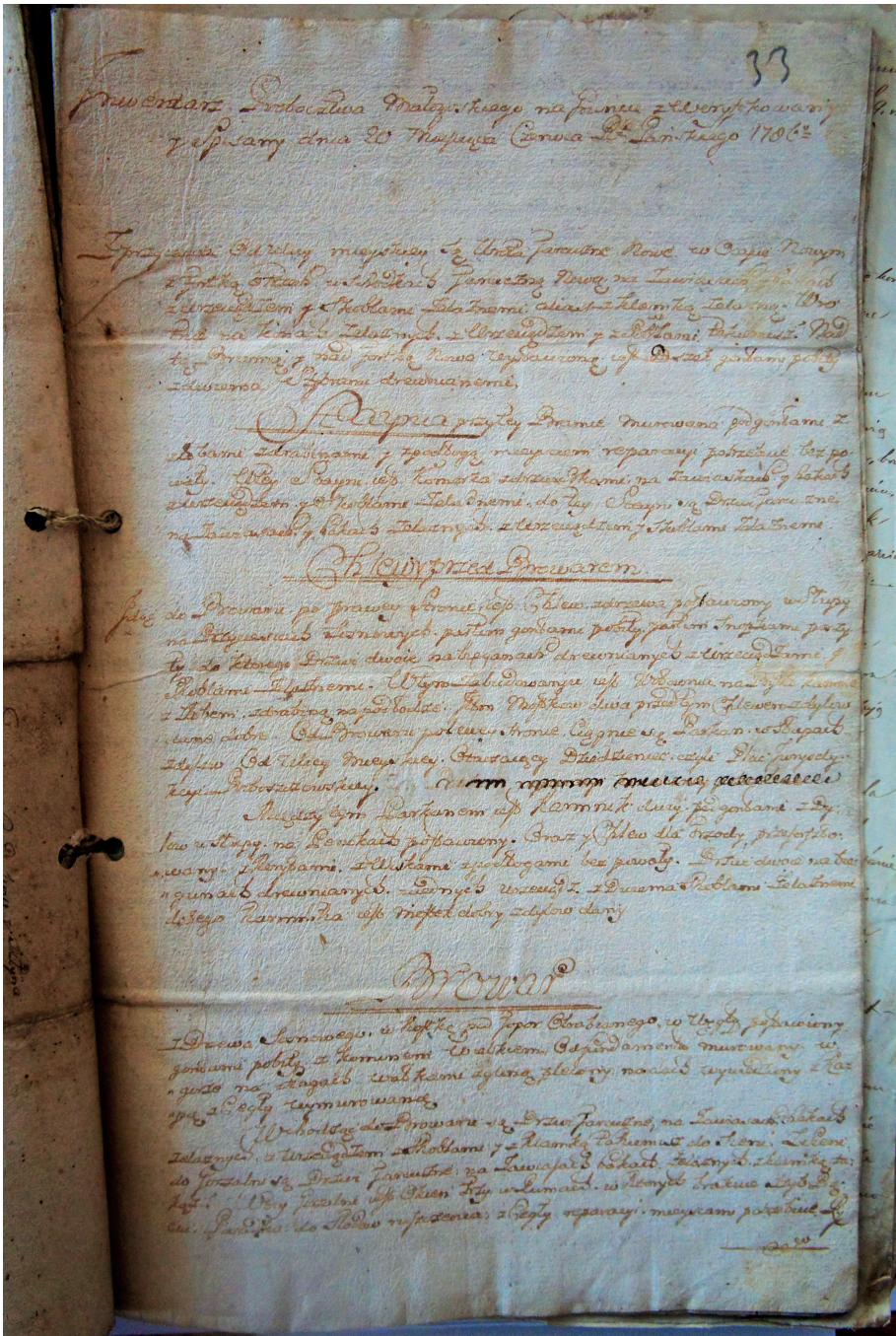
W sieni górnej jest kredens wielki w orzech malowany dobry, z zamkami i kluczami dobrimi 3ma. Waz trzy na wierzchu wyślęcanych.

^{ac} Brak wartości.

^{ad} Dopisek inną ręką: „Niniejszym inwentarzem”.

^{ac} „m” nadpisane nad wierszem. Dalej fragment tekstu dopisany inną ręką (nieczytelny).

⁶⁷ In natura (łac.) – w naturze (nie pieniędzmi).

Karta tytułowa inwentarza probostwa w Małogoszczu z 1786 r.
Fot. M. Karkocha, 2019

Przed św. Janem Chrzcicielem ugory pszeniczne wszystkie^{af} pod Babink[i]em spokładane⁶⁸, oraz i pod Sabianowem żytnych ugorów zagonów skibnych 360 jest położonych. Oddają się tym inwentarzem. [k. 38]

W pokoju pierwszym portrytów jest pięć, w drugim pokoju jest obraz św. Michała.

^{ag-}Ten inwentarz w roku przeszłym opisany probostwa na przyszłą trzechletnią posesję przyjmuję oprócz wołu, który się zepsuł, a tych nie zostaje na inwentarz tylko N° 5, sivo [?] pięć, z tego zaś zepsutego wołu otaksowana skóra i mięso złp osiemnaście, obliguję się za te złp 10 kupić ciołeczka⁶⁹ w pierwszym roku.

D[nia] 6 maja 1787^{-ag}

Ks. Malczewski, pr[oboszcz] małog[oski] Kajetan Zakrzewski m.pp.
[pieczęć] [pieczęć]

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Diecezjalne w Kielcach

Małogoszcz. Akta dokumentów kościoła parafialnego w Małogoszczu od 1709 r., sygn. IIPM-I/2.

Małogoszcz. Dokumenty różne z XIX wieku (luzem, nieuporządkowane), sygn. IIPM-I/6.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Corpus inscriptionu Polinae, t. I (*Województwo kieleckie*), red. J. Szymański, z. 2 (*Jędrzejów i region jędrzejowski*), wydała, wstępem i komentarzem opatrzyła B. Trelińska, Kielce 1978.

OPRACOWANIA

Achremczyk S., Marchwiński R., Przeracki J., *Poczet biskupów warmińskich*, Olsztyn 1994.

Dominikiewicz M., *Wyrób piwa*, wyd. 2 na nowo oprac. i powiększone, Łódź–Katowice 1923.

^{af} Litera „w” nadpisana nad wierszem.

^{ag-ag} Dopisek inną ręką.

⁶⁸ Spokładane – zorane płytko.

⁶⁹ Ciołeczek – cielak, ciele.

- Hadamik C., Kalina D., Traczyński E., *Miasto i gmina Małogoszcz*, Kielce 2006 (seria: Dzieje i zabytki małych ojczyzn, red. R. Mirowski).
- Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.
- Janicka-Szyszek R., *Słownictwo rzemiosł w drewnie w leksyku doby nowopolskiej*, [niepubl. rozprawa doktorska], Gorzów Wielkopolski 2019.
- Jastrzębski C., *Bitwa pod Małogoszczem 1863*, Małogoszcz 2013.
- Karkocha M., *Epigrafika w Małogoszczu XVI-XVIII w.*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 2015, nr 95, s. 21–49.
- Karkocha M., *Opis probostwa w Małogoszczu z 1856 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2018, R. XVII, nr 1, s. 143–170. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.01.07>
- Karkocha M., *Opis wizyty dziekańskiej kościoła parafialnego w Małogoszczu z roku 1830*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, R. XV, nr 2, s. 261–283. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.15.02.09>
- Karkocha M., *Prebenda św. Anny w Małogoszczu w połowie XIX stulecia*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2018, R. XVII, nr 2, s. 269–284. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.02.11>
- Karkocha M., *St. Anne's prebend in Małogoszcz in the mid-nineteenth century*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2018, R. XVII, nr 3, s. 271–286. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.03.11>
- Karkocha M., *Uposażenie parafii Małogoszcz w świetle sumariusza z 1792 r.*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2016, R. XV, nr 1, s. 249–276.
- Karkocha M., *Wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego w Małogoszczu w świetle inwentarza z 1856 roku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 1, s. 325–362. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.16.01.10>
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III (Województwo kieleckie), red. J.Z. Łoziński, B. Wolff, z. 3 (Powiat jędrzejowski), oprac. T. Przykowski, Warszawa 1957.
- Kosik E., *Chrostowice z Małogoszcza*, „Nasza Przeszłość” 1973, R. XL, s. 175–182.
- Kosik E., *Parafia małogoska*, [w:] *W kasztelańskim Małogoszczu. Monografia historyczno-gospodarcza Małogoszcza i okolicy*, red. E. Kosik, Kielce 1994, s. 59–66.
- Kosik E., Paulewicz M., *Budowniczy Małogoszcza Jakub Bieda Chrostkowiec*, [w:] *W kasztelańskim Małogoszczu. Monografia historyczno-gospodarcza Małogoszcza i okolicy*, red. E. Kosik, Kielce 1994, s. 67–70.
- Kumor B., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. I, Kraków 1998.
- Łacny K., Janczar-Smuga M., *Postęp techniczny i technologiczny w produkcji sło-
du*, „Nauki Inżynierskie i Technologiczne” 2013, nr 4(11), s. 77–93.
- Łętowski L., *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. II (*Biskupi krakowscy*), Kraków 1852.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999*, Warszawa 2000.
- Rawita-Witanowski M., *Dawny powiat chęciński*, z ilustracjami prof. J. Olszewskiego, oprac. D. Kalina, Kielce 2001.
- Wiśniewski J., *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim*, Marjówka 1930 (reprint: Kielce 2000).

NOTKA O AUTORCE:

Dr Małgorzata Karkocha – adiunkt w Katedrze Historii Nowożytnej, w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania naukowe: historia nowożytna powszechna XVI–XVIII w., dzieje kultury i sztuki XVI–XVIII w., Francja w dobie Wielkiej Rewolucji (1789–1799), prasa okresu stanisławowskiego, epigrafika, kampanologia.

malgorzata.karkocha@uni.lodz.pl